

Leeuwarder botermarkt

Bron: 40 jr VVZM

onder 100 jr melk an diek Staphorst

De kuiperij van Hulleman leverde veelal de botervaatjes.
Hij was tot 1927 in dienst van 'Ons Belang', maar begon daarna voor zichzelf.

Onderstaande knipsel uit Leeuwarder Courabt 1821-01-23

Geeft de verplichte inhoud aan van een ton – vat – boter 156 Ned ponden = 156 KG.

De Gedeputeerde Staten van de Provincie Vriesland, in aanmerking nemende de noodzakelijkheid:

Dat een ieder, bij de invoering van het gebruik der Nederlandsche maten en gewigten, bekend gemaakt worde met de zwaarte, welke eene *ton boter* en derzelver onderdeelen, volgens dat Nederlandsche gewigt, hebben, boven de zwaarte van het vat.

Dat de kuipers en ijkers almede kennisfe moeten hebben van het Nederlandsche gewigt, waarop zij de vaten moeten maken, wegen en iijken.

Dat ook de waagmeesters behooren geïnformeerd te worden van het gewigt, in Nederlandsche ponden, dat op de wagen voor het houtwerk zal moeten worden gesteld.

Dat eindelijk de keurmeesters der botervaten almede wettenschap van dit alles behooren te hebben.

Gelet op de bepalingen, vervat in het reglement op de botervaten, gearresteerd den 31 januarij 1816.

Hebben geresolveerd te arresteren, zoo als gearresteerd wordt bij deze:

1. Eene *ton boter* zal voortaan, boven de zwaarte van het vat, moeten wegen: *een honderd zes en vyftig* Nederlandsche ponden: — het *vierendeel* of *vandel negen en dertig* ponden: — het *kinnetje negentien* ponden en *vyf oncen*: — en het *half kinnetje negen* ponden en *vyf oncen*.

2. De zoogenaamde *stukken* of *bollen boter* zullen, over de geheele provincie, moeten hebben het navolgende gewigt: de *heele stukken* van *een* Nederlandsch pond: — en de *halve stukken* van *vyf* Nederlandsche oncen.

3. De *vaten*, met de *bodems* en *deksels*, zullen moeten wegen: *een vierendeel's ton* of *vandel*, *zeven* Nederlandsche ponden: *een kinnetje*, *drie* ponden en *vyf oncen*: en *een half kinnetje* *een* pond en *zeven oncen*.

4. De *bodems* der *vierendeel's vaten* zullen niet zwaarder mogen zijn dan *een* Nederlandsch pond.

De *deksels* niet zwaarder dan *zeven oncen*.

De *bodems* der *kinnetjes* niet zwaarder dan *zeven oncen*.

En de *deksels* niet zwaarder dan *vyf oncen*.

5. De *vierendeel's vaten* zullen niet hooger mogen zijn dan *negen en veertig* duimen van de Nederlandsche Elle.

6. De publicatie van den 31 januarij 1816, waarbij het tot hiertoe bestaande reglement op de botervaten is gearresteerd, blijft, behoudens de bovengemelde wijzigingen in het gewigt der botervaten enz., welke eeniglijk strekken om hetzelfde in overeenstemming te brengen met het ingevoerde stelsel van Nederlandsche maten en gewigten, in volle kracht.

7. De Plaatselijke Besturen dezer Provincie worden nit genoodigd en aangeschreven, om den inhoud dezer resolutie, door afkondiging en aanplakking, op de gebruikelijke wijze, in hunne Gemeenten, aan de ingezetenen bekend te maken, en speciaal, om dezelve te brengen ter kennisfe van de *Kuipers*, *Ijkers* en *Waagmeesters*, in hunne bedrijven, m. t. aanzegging om zich daarnaar te gedragen.

8. De &c.

En zal, tot voorschreven einden, extract dezer, door middel van het Provinciaal Blad, aan de Plaatselijke Besturen voornoemd, worden gezonden, en etc.

Geëxtrabeerd uit het Resolutie-Boek van heeren Gedeputeerde Staten van Vriesland.

Leeuwarden, den
16 Januarij 1821.

De Griffier der Staten,
D. B. VAN DER HAER.

het melkonderzoek, het ontroomen, het zuren, het karnen, de boterbewerking en het boterwegen.

Bij het melkkarnen is in de beste gevallen de boteropbrengst ongeveer gelijk aan het gewicht van het vet dat in de melk aanwezig is en niet overeenkomstig de tabel.

Het gebruik van deze tabel kan bij het beheer van een zuivel-fabriek goede diensten bewijzen. Zij wijst aan het botergehalte bij een bekend vetgehalte der melk en omgekeerd het vetgehalte bij een bekend botergehalte. In boterfabrieken kan zij dienen om vast te stellen het gemiddeld vetgehalte der melk, berekend uit de boteropbrengst over een bepaald tijdvak b.v. over eene week, een maand, een kwartaal of over een jaar. Voor hetzelfde tijdvak is bij betaling naar vetgehalte uit het betaalde melkgeld af te leiden het gemiddeld vetgehalte, waarnaar de melk is betaald. De vergelijking van deze vetgehalten is onmisbaar voor eene juiste beoordeeling van een bedrijf.

Verpakking der boter.

Als de boter is afgekneed, wordt ze ingepakt. Al naar de reis, welke zij moet afleggen om de verbruikers te bereiken, worden de eischen van de verpakking geregeld. De zuivelbereider, die zijn waar in het klein verkoopt aan dichtbij wonende afnemers, levert de boter in kruikjes en potten af of aan stukken van $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{2}$ K.G., waaraan meestal door boterkoppen of andere houten vormen een bepaalde vorm is gegeven, waardoor ze er netjes uitzien. Is de boter voor verkoop in den winkel bestemd, dan wordt dikwerf van dezen regel afgeweken en wordt ze in rollen of stukken afgeleverd, vandaar de naam stukboter of kluiten. In sommige streken, waar de melkerij geen grooten omvang had, brachten de boerinnen ze in dien vorm ter markt. Door kooplieden, die met de boerinnen veelal ruilhandel dreven, werd zij doorgewerkt en verpakt of rechtstreeks naar grootere markten verzonden. De handel in Mepeler kluiten en in Kamper stukboter was in Amsterdam b.v. van beteekenis. In Noord-Brabant en Limburg had men een dergelijken handel.

In Leeuwarden was op den avond vóór den marktdag een gezellige drukte, want de beurtschepen uit de zandstreken kwamen met stukboter aan, en menig huismoeder profiteerde van de gelegenheid. Zooals het hier ging, had het elders ook plaats.

Door de oprichting der boterfabrieken verminderde het aantal kleine zuivelbereiders sterk en dit bracht een grooten ommekeer teweeg in dien geheelen boterhandel in het klein. Grootere reizen

vragen voor de boter eene degelijke verpakking. Men gebruikt daarvoor doelmatige houten vaten of kistjes, welke vooral in het warme jaargetijde vrij wat beter zijn dan korven, die men in sommige zuidelijke provinciën ziet bezigen. De wanden, inwendig met stroo bekleed, worden gevuld met rollen boter, gewikkeld in gaas. Op gelijke wijze wordt in Frankrijk de boter ter markt gebracht.

In andere streken van ons land is het gebruik van vaten als boterverpakking eeuwenoud. Zoo lezen wij, dat George van Saksen, die destijds over Friesland regeerde, in de „Ordonnantiën en landrechten van Friesland van 3 Julij 1504” bepalingen omtrent het gewicht van het botervat, zoowel ledig als gevuld, liet opnemen ¹⁾. Een boterton moest 24 Keulsche ponden wegen en 300 Keulsche ponden boter bevatten, en dit komt overeen met 160 K.G. Die bepalingen zijn nog de grondslag voor de maat, die in art. 1 van het tegenwoordige reglement op de botervaten in de provincie Friesland wordt aangeduid. De grondslag is de ton, zijnde 160 K.G. boter. De boter wordt in onderdeelen van die maat verhandeld en wel als:

$\frac{1}{4}$ ton = 40 K.G. boter.

$\frac{1}{8}$ „ = 20 „ „

$\frac{1}{16}$ „ = 10 „ „

Dat in zulke lang vervlogen jaren bepalingen noodig waren op de botervaten, wijst ons zoowel op de belangrijkheid van den boterhandel in die dagen als op het feit, dat knoeierijen niet alleen aan onzen tijd eigen zijn. Het tegenwoordige reglement dateert van 1890 en handelt voornamelijk over het gewicht, de houtsoort, de inhoudsgrootte en de wijze van bewerking der vaten.

Als de botervaten gereed zijn, worden ze door beëdigde ijkmeesters nagezien en na goedkeuring door deze voorzien van een brandmerk, dat aanwijst in welke gemeente, door welken kuiper en in welk jaar het vat is gemaakt.

Vroeger werden de vaten vervaardigd van hout, afkomstig uit de Russische Oostzee-provinciën. Het droeg den naam van kroonklaphout en werd met graanladingen aangevoerd, waarin het geplaatst werd om het werken der lading te voorkomen. Thans spreekt het reglement van zuiver, blank, gewaterd eikenhout zonder kwade oesten, strepen of spint. Niettegenstaande allerlei bepalingen zijn aan het gebruik van het soliede eikenhouten botervat toch ernstige bezwaren verbonden wegens het looizuur, dat

¹⁾ Zie hierover verder het rapport van de Friesche Maatschappij van Landbouw aan de Gedeputeerde Staten van Friesland, 23 Maart 1875, o.a. voorkomende in de Mededeelingen en Berichten der Fr. M. v. L. 1875.

Zie ook Verslag van het Landhuishoudk. Congres 1863 te Leeuwarden, pag. 128.

het eikenhout bevat. Dit geeft aan de boter niet alleen een zeer onaangename smaak, maar doet daarin soms allerlei kleuren ontstaan, die men aan uit Engeland teruggezonden boter in Friesche eikenhouten vaten verpakt, kan waarnemen.

Tot aan de invoering der fabriekmatige zuivelbereiding was in ons land het gebruik van het geijkt eikenhouten vat algemeen, en evenals in Friesland bestonden in andere provinciën desbetreffende reglementen. In 1809 was n.l. door de regeering een reglement voor het geheele koninkrijk vastgesteld. Later werden de voorschriften in onderscheidene provinciën door de Staten gewijzigd en nog wordt het eikenhouten fust gebezigd op de boerderijen en voor de Zuid-Hollandsche markten.

Fig. 143.

Beukenhouten botervat met boterstempel.

ramide met 28 tot 56 Eng. pd. gevuld. Op deze wijze wordt de lersche centrifugeboter aan de Engelsche markt gebracht.

Het reglement op de botervaten is niet van toepassing op beukenhouten vaten.

Het grootste bevat een Engelsch Centner boter. Een Centnerweight, Cwt. of 112 Engelsche ponden is gelijk aan 50.8 K.G. Voorts heeft men vaten, die 56 en 28 Engelsche ponden inhouden.

Een Cwt. in Engeland wordt verdeeld in 4 quarter, één quarter is dus 28 Eng. ponden.

Het netto gewicht der groote beukenhouten vaten boter wordt in Engeland uitgedrukt:

		Cwt.	quarter.	pd.
voor een vat zonder onder- of overwicht	door	1	— 0	— 0
„ „ „ met 1 Engelsch pnd. onderwicht	„	0	— 3	— 27
„ „ „ „ 2 „ „ „ „	„	0	— 3	— 26
„ „ „ „ 3 „ „ „ „	„	0	— 3	— 25

enz.

Door de zuivelfabrieken is in navolging van de Denen het beukenhouten vat in gebruik genomen. Behalve in vaten wordt door de fabrieken versche, ongezouten of zeer licht gezouten boter aan rollen in perkamentpapier gewikkeld, in vierkante kistjes verpakt, 24 tot 28 Engelsche pd. inhoud. Ook worden langwerpige vierkante kistjes en kistjes in den vorm van een afgeknotte, vierzijdige py-